

Deugdzaam de crisis doorstaan

LECTURE SPIRITUELLE
SPIRITUAL LECTURE

Comenius
voor wie alles al denkt te weten

#3

Hebben we iets aan de traditie van de deugdenethiek in de crisis waarin we ons bevinden?

Deugden zijn optimale kwaliteiten; het Latijnse woord voor deugd, *virtus*, herinnert ons aan ons begrip van 'virtuositeit'. Is er een virtueuze manier om de crisis te doorstaan?

Op welke deugd zouden we een beroep kunnen doen? Er zijn ongetwijfeld kandidaten die zich aandienen, maar misschien kunnen we ook een beroep doen op de zogenaamde 'leer van de cardinale deugden'. 'Cardinaal' stamt van het Latijnse woordje *cardo* dat spil of scharnierpin betekent: het zijn scharnierdeugden, de deugden waar het om draait. Kunnen we onze omgang met de gevaren en uitdagingen van de crisis 'sterk' of virtuoos maken met behulp van deze vier cardinale deugden? Het gaat om de volgende vier:

Moed is de optimale kwaliteit van onze waarneming van en houding tegenover gevaar. Als elke deugd is het een soort van midden tussen te veel en te weinig. Wie voor elk gevaar angstig wegloopt is evenmin moedig als wie op elk gevaar zorgeloos afstormt. Hamsteren om een eventueel toekomstig tekort voor te zijn is even dwaas als bij de planning van je winkelbezoek geen rekening te houden met de drukte en het besmettingsgevaar. Bij het eerste kuchje al de huisarts bellen is even overdreven als het wegrelativeren van klaarblijkelijke symptomen van de ziekte. Het vinden van het juiste midden is niet gemakkelijk en vereist waarschijnlijk de andere drie deugden.

Maat is die virtuositeit die in allerlei opzichten dat juiste midden weet te vinden tussen te veel en te weinig, te lang en te kort, te snel en te langzaam. De deugd van de maat wordt meestal verbonden met de zintuiglijke begeertes van eten, drinken en seks, of met de basale neigingen tot hebzucht, heerszucht, eerezucht en wellust. Maar ze heeft evenzeer te maken met allerlei andere verlangens. Een bevriende huisarts vertelde dat ze haar collega's tegen paniek wist te beschermen door hen aan te raden niet de hele dag door het nieuws te volgen via radio, tv en social media: één keer per dag een degelijk nieuwsbulletin houdt ons voldoende op de hoogte zonder ons overdreven bezorgd te maken. Ook onze nieuwsgierigheid moet gematigd worden om proportioneel te blijven.

Rechtvaardigheid is de deugd die ons beschermt tegen een overdreven concentratie op ons eigen welzijn. Ze staat voor de erkenning van een principiële gelijkwaardigheid. Ook die gelijkwaardigheid kan niet zonder maat en proportionaliteit: ze vraagt evenmin dat we ons zelf wegcijferen, als dat ze eist om de ander niet te vergeten. Het is onrechtvaardig om enkel bekommerd te zijn om mijn eigen gezondheid, maar gaat het niet ook tegen die eis van gelijkwaardigheid in als we het lot dat ons nu treft niet willen vergelijken met de ellende waarin velen elders en al veel langer verkeren?

De **verstandigheid** ten slotte is de deugd die ons in staat moet stellen om die andere deugden toe te passen in de concrete situatie waarin we verkeren. Hier en nu moeten we onderscheid weten te maken tussen wat we wel en wat niet doen, tussen belangrijk nieuws en paniekzaaijerij, tussen valse hoop en doemdenken. Dat vraagt een scherp oog, een sensibel gevoel, een aandachtig gehoor, een fijnzinnige neus, allemaal deugden die samenkomen in een nuchter verstand en een geoefend oordeelsvermogen. Hoe leren we dat allemaal? Op die vraag is slechts één antwoord: door te oefenen terwijl we ons voorbeelden voor ogen houden van mensen die het lijken te kunnen. Maar dat kunnen we niet snel even leren. Hopelijk waren we al begonnen. En in ieder geval nemen we de crisis ook als een belangrijke leerschool.

Prof. Dr. Paul van Tongeren

Studeerde theologie in Utrecht en filosofie aan het Hoger Instituut voor Wijsbegeerte in Leuven, waar hij ook promoveerde op een proefschrift over de moraal van Nietzsches moraalkritiek. Hij was achtereenvolgens bijzonder hoogleraar wijsbegeerte aan de Rijksuniversiteit Leiden, buitengewoon hoogleraar rechtsfilosofie, gewoon hoogleraar wijsgerige ethiek aan de Radboud Universiteit Nijmegen, en sinds 2002 bovendien als buitengewoon gasthoogleraar ethiek verbonden aan het HIW van de KU Leuven en als associate researcher aan de Universiteit van Pretoria. In 2015 ging hij met emeritaat. Hij is vooral werkzaam op het gebied van: de fundamentele wijsgerige ethiek en haar geschiedenis, de deugdethiek en het Nietzsche-onderzoek.

Voor publicaties zie: www.paulvantongeren.nl